

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KREITI YA 12

SEPEDI LELEME LA GAE (HL)

LEPHEPHE LA PELE (P1)

DIBOKWANE/HLAKOLA 2013

MEPUTSO: 70

NAKO: 2 diiri

Palomoka ya matlakala a dipotšišo ke 9.

DITAELO LE TSHEDIMOŠO

1. Lephephe le, le arotšwe ka dikarolo tše THARO, e lego ya A, ya B le ya C.

KAROLO YA A: Tekatlhaologanyo (30)

KAROLO YA B: Kakaretšo (10)

KAROLO YA C: Thutapolelo le Tšhomišopolelo (30)

2. Badišiša ditaelo ka tlhokomelo.

3. Araba dipotšišo KA MOKA.

4. Thoma karolo YE NNGWE le YE NNGWE letlakaleng le LEFSA.

5. Nako yeo e akanywago ge go arabja lephephe le e ka ba ka tsela ye:

KAROLO YA A: Metsotso ye e ka bago ye 45.

KARABO YA B: Metsotso ye e ka bago ye 20.

KAROLO YA C: Metsotso ye e ka bago ye 55.

6. Dikarabo di nomorwe go swana le dipotšišo.

7. Tshela mothalo mafelelong a karolo YE NNGWE le YE NNGWE.

8. Ngwala ka bothakga le ka mongwalo wa go balega.

9. Hlokomela mopeleto le tlhamo ya mafoko.

KAROLO YA A: TEKATLHAOLOGANYO**POTŠIŠO YA 1**

1.1 Badišiša temana ye gore o kgone go araba dipotšišo tša go e latela.

BATHO MOŠOMONG!	
1	Ruri rena batho re a makatša! Ge re nyaka mošomo re setla pelo ka ge e le gore re be re rakilwe ke tlala ka gae. Ka mokgwa woo re šokišago ka gona ga go na gore mongmošomo a se go kwele bohloko. O tla go latolela gore mošomo ga o gona, a buše a retolle pelo a hlole sekgoba sa mošomo gore o kgone go šoma. 5
2	Ge motho wa gona a se na go hwetša mošomo o tla iphutha le go itshwara kgwedding ya mathomo moo e lego gore mongmošomo o tla ba a ititia sefega sa gore o kgonne go thwala. A a gole gatee o tla tla o tseba gore ke motho wa mohuta mang. Ge e le gore motho wa gona ke mošomedi wa ka gae, o tla thoma ka go ipha sešepe sa go hlatswa gomme go tloga fao a napa a thoma go tšea se sengwe le se sengwe ka la gore o mmolaiša mošomo etšwe o sa mo lefele selo. Go tloga fao ge wena mongmošomo o etšwa o eya mošomong wa gago yena o thoma go bulela thelebišene gomme a fetše ka go pompala malaong a mong wa gagwe. Le ge go le bjalo, ba bangwe ba bašomedi ge ba hweditše mošomo ba hwetša ba swere gauta ka gobane ba kwešiša gore mošomo ke wona o swerego malapa a bona. 10 15
3	Eya ka dikolong ge o nyaka go bona botse . O tla hwetša barutiši ba tsene fase ba šoma ka thata go bontšha lerato la mošomo wa bona. Barutiši ba batho ba tla re ge ba etšwa go ruta ba dule fase ba thome go swaya mošomo wa bana. Ba bangwe ba bona ba šala le bana ge sekolo se tšwele ka maikemišetšo a go thuša bao ba swarelago kgole. Le ge go le bjalo diphori tšona ga di ke di hlokega. Bona ba tla re mola bangwe ba tšwela pele ka mošomo wa hwetša bona ba bapala dikarata dikhomphuteng ka nako ya go ruta bana ba lebetše gore bana bao ba swanetšego go ba ruta ke baetapele ba ka moso. 20 25
4	Ge e le maakelong gona ga re sa bolela . Dingaka le baoki ba emaema go iwa tlase le tletlolo ba thuša balwetši. Diampulanse le tšona di a goagoa, ke dimamathane tša go ya go tšea balwetši mafelong a go fapafapana. Ruri batho ba batho ba a katana. Le ge go le bjalo go na le dingaka le baoki bao ba sa išego felo ka mošomo wa bona. O tla hwetša ba kgadimotša balwetši tše o ka rego ba babja ka boomo. Balwetši ba batho ba tla tlogelwa ba rititla mola baoki ba itshwaretše mehlamo ba fologetša ka go hlapaola balwetši ka la gore ba letetše eng ge ba sa hwe. 30 35
5	Ge o nyaka go bona masetlapelo, etela diteišene tša maphodisa. Maphodisa a šoma mošomo wa kotsi ka ge e le gore ba kitimišana le dikebekwa le basenyi. Motho a ka kgona go bona gore maphelo a bona a kotsing. Ba dira bjalo go šireletša badudi ka nageng. Ekwa

	gore Mokgadi o reng: Ruri lehono gona ga ke tsebe gore nka be ke le kae nke mola e se be Sersanta Dipheta. Mmateng(O a botšiša): O dirile eng? Mokgadi: Gape o hweditše serolorolo se ntšhitše sethunya se nkgapeletša go ya ka sethokgweng gore se ntire tša phaku. Ka ge a be a se a apara diaparo tša mošomo a se kgone go lemogwa. Sersanta o ile a itira o ka re o a feta a napa a ntšha sethunya a se bea molaleng wa serolorolo. Serolorolo sela sa laelwa go lahla sethunya sa sona fase gomme sa tlangwa, maphodisa a mangwe a bitšwa.	40
	Taba ye e tloga e bontšha gabotse gore maphodisa a ikgafile mošomong wa ona. Go no tla go tshwenya bao ba ba tšerego mošomo wo ka phošo ka gobane ba tla hlapela mošomo wo mmotse woo o dirwago ke maphodisa.	45
6	Meepo le yona ke sentšwelakae matšatši a. Tlala ga e sa le gona malapeng a mantši. Iri ye nngwe le ye nngwe o tla bona go iwa tlase le tletlolo. Ge ba bangwe ba tsena mošomong ba bangwe ba ikela gae. Go tloga go bontšha gabotse gore batho ba babaletše seo ba se dirago. Go no tla gwa senya bao ba thomago go rekiša mešomo le bao ba sa hlomphego mošomo wa bona ka go se tle mošomong ka tshwanelo.	55
		60

[Boitlhamelo]

- 1.1.1 Mongmošomo o retolla pelo ya gagwe ka lebaka la gore ... (kgetha karabo ya maleba).
- A Bakgopedi ba mošomo ba setla pelo.
B Bakgopedi ba mošomo ga ba šokiše.
C Ga a iše felo ka batho ba go hloka mešomo.
D O na le tšhelete. (1)
- 1.1.2 Ke tiro efe ya lenyatšo go tšwa temaneng ya bobedi yeo e dirwago ke mošomedi wa ka gae go beng ba gagwe? (1)
- 1.1.3 Tsopola dilo tše pedi tšeo di dirwago ke barutiši bao ba laetšago boikgafo le bao ba hlokago maikarabelo mošomong. (2)
- 1.1.4 Ka dintlha tše pedi akaretša ka fao diteng tša temana ye di nyalelanago le hlogo ka gona. (4)
- 1.1.5 Ke ka lebaka la eng mongwadi a kotofaditše 'bona botse' le 'ga re sa bolela'? (2)
- 1.1.6 Hlatholla mmolelo wo: 'se ntire tša phaku' go tšwa temaneng ya 5. (2)
- 1.1.7 Laetša ka mo baoki ba bangwe ba dirišago maemo le maatla a bona bohlaswa go gataka ditokelo tša balwetši. (2)
- 1.1.8 Hlaloša mošomo wo o phethwago ke sekapolelo sa tshwantšhišo mo temaneng ya 4. (2)
- 1.1.9 Efa maikutlo a gago mabapi le batho ba go rekiša mešomo. (3)

- 1.2 Itswalanye le seswantšho se gore o tle o kgone go araba dipotšišo tše di se latelago.

[Inthanete: www.google.co.za]

- 1.2.1 Na tiragalo ye e tšwelelago mo seswantšhong se e direga kae? (1)
- 1.2.2 Efa mohlala wa gore phapoši ye e loketše thuto. (1)
- 1.2.3 Bapetša morutiši yo a rutago mo seswantšhong se le bao go bolelwago ka bona methalading ya 24–27 temaneng ya 3 mo go ditemana tša 1.1. (2)
- 1.2.4 Akanya lebaka leo le gapeleditšego morutišigadi yo gore a rute bana ba ka tsela ye. (2)
- 1.2.5 Hlaloša seo se dirago gore barutwana ba be le kgahlego thutwaneng ye. (2)
- 1.2.6 Ge e be e le wena morutiši wa barutwana ba, o be o tla thuša bjang bana bao ba nago le mathata a go ithuta? (3)

PALOMOKA YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KAKARETŠO**POTŠIŠO YA 2**

Bala temana ye e latelago ka kwešišo gomme o ngwale kakaretšo ya yona. Temana ye e hlaloša ka fao ditšhuana di swanetšego go hlokomelwa ka gona.

Ela hloko:

1. Akaretša seo mongwadi a se bolelago ka ga **tlhokomelo ya ditšhuana** ka mantšu ao a sa fetego a **90**.
2. Ngwala ka tsela ya temana goba ka dintlha.
3. Dintlha e be tše **7**.
4. Se ngwale hlogo ya kakaretšo.
5. Bontšha **palobohlatse** mafelelong a kakaretšo.

HLOKOMELANG DITŠHUANA!

Mo bophelong go na le bana bao ba nago le mahlatse le bao ba a hlokilego. Go na le bana ba bantši bao ba hlokago batswadi bao ba nyakago tlhokomelo maphelong a bona. Go bolela ka tšeo di hlotšego go ba ditšhuana ga bona ke go kwa mpa mokhora ka gobane tše dingwe tša tšona ke masetlapelo.

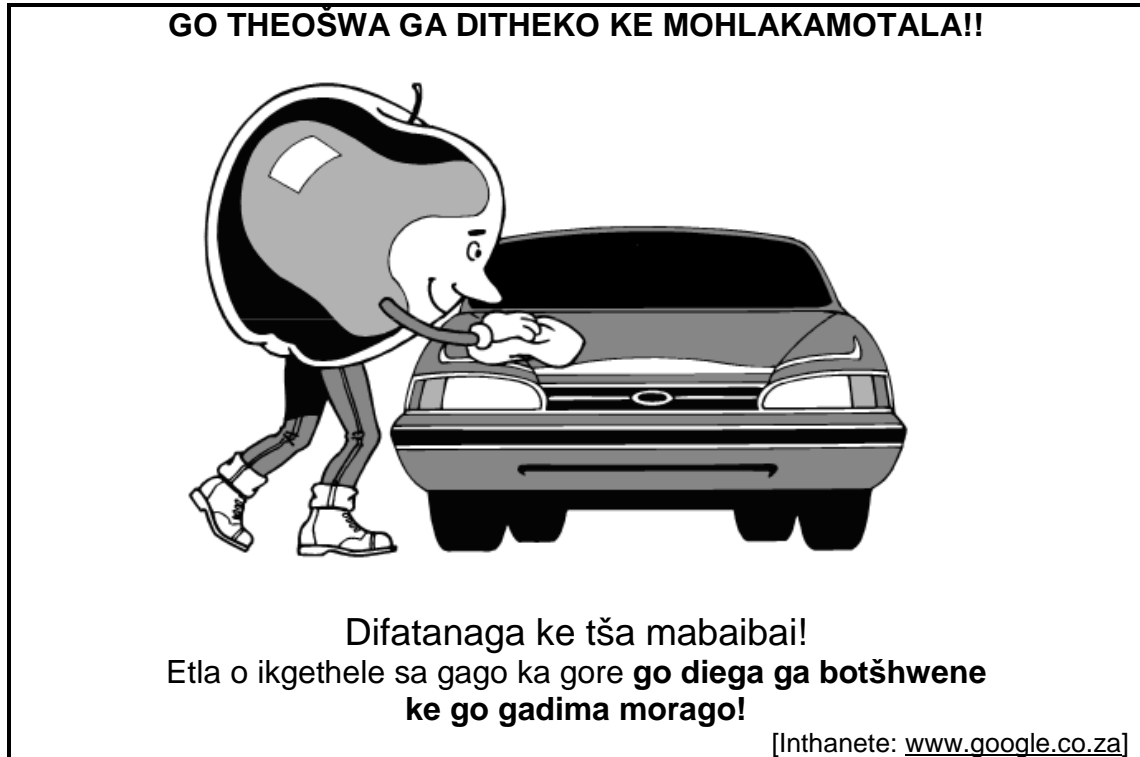
Mmušo o leka ka maatla go thuša ditšhuana tše gore le tšona di kgone go gola bjalo ka bana ba bangwe bao ba nago le batswadi. Ba abelwa dijo le diaparo mola ka lehlakoreng le lengwe ba goelwa tšhelete ya mphiwafela go fihla ba fetša mengwaga ye 18. Tšhelete yeo le ge e se ye kae e tloga e na le mohola kudu. Ka go realo bahlokomedi ba bana ba ba swanetše go šomiša tšhelete ye ka tlhokomelo ye kgolo, ba bee ye nngwe ya yona ge go kgonega gore e tle e kgone go ba thuša le ka moso ge ba sa hlwe ba hwetša mphiwafela. Tšhelete yeo e ka tla ya ba thuša go ba rekela dinyakwa tša motheo gore ba tle ba kgone go phela bjalo ka batho ba bangwe bao ba gotšego e se ditšhuana.

Dikolo le tšona di swanetše go ba le seabe go godišeng baithuti ba mohuta wo. Barutiši ba ka thoma go ruta baithuti go lema dirapana tša merogo gore ba se robale ka tlala. Ka thoko ye nngwe ba ka kgopela batswadi ba bana bao ba fetilego mphato wa ngwagola go fa ditšhuana tšeo diaparo tšeo di sa hlwego di lekana bana ba bona le dipuku tšeo ba ka se sa di šomišago. Ka dipuku tšeo le bona ba tla kgona go tšwetša dithuto tša bona pele bjalo ka bana ba bangwe bao ba bilego le mahlatse a go ba le batswadi.

Borakgwebo ba kgauswi le bona ba ka kgopelwa go abela bana bao dijo ka nako ya matena le go fa bao ba tšwelego mahlalagading mešomo ya nakwana ge dikolo di tswaletšwe. Ka go fa ditšhuana tšeo mešomo ba tla ba ba di lokišetša lefase la mošomo leo le tletšego ka maikarabelo. Mekgathlo ye mengwe e ka kgopelwa go thuša ka moo e ka kgonago ka gona.

KAROLO YA C: THUTAPOLELO LE TŠHOMIŠOPOLELO**POTŠIŠO YA 3**

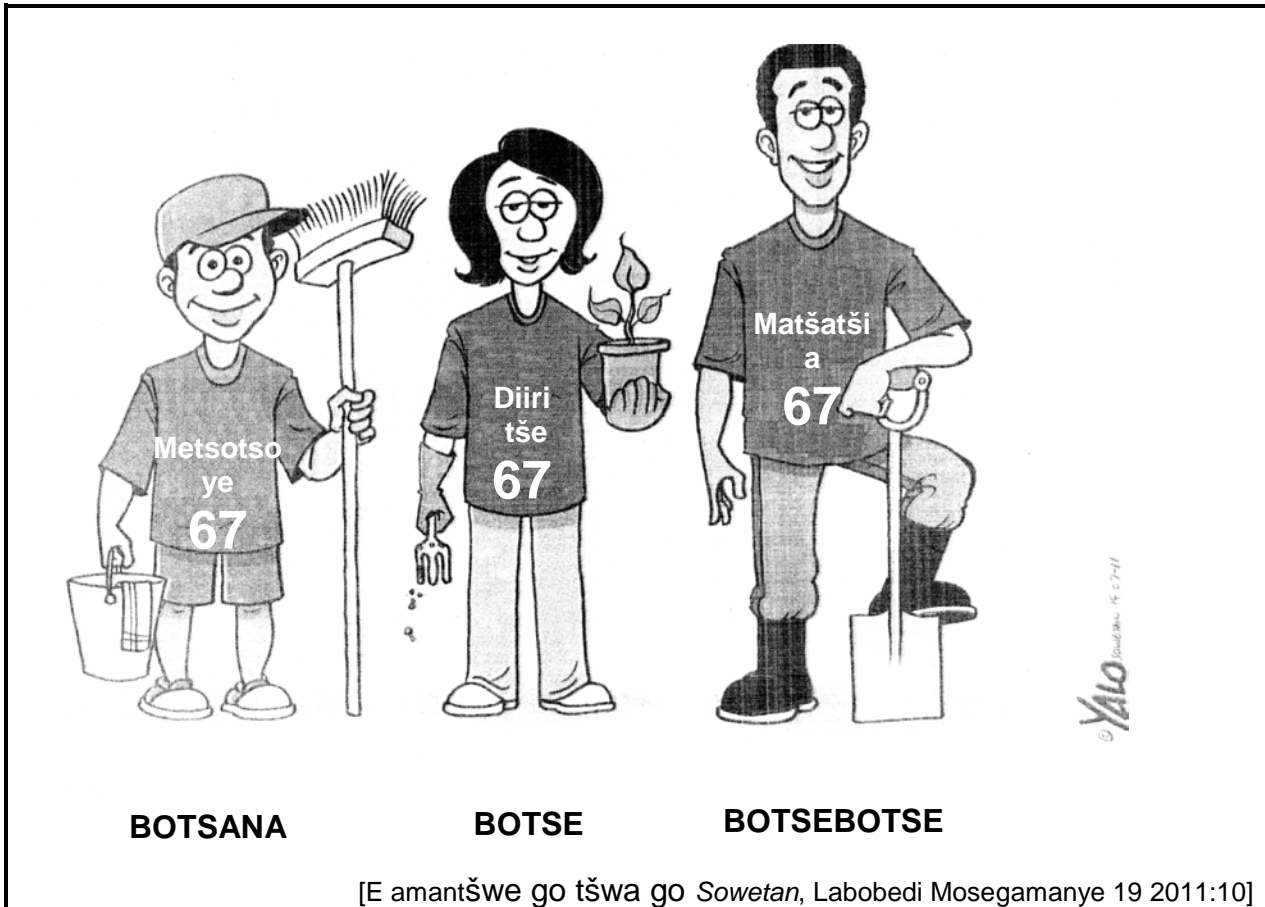
Lekola papatšo ye gore o tle o kgone go araba dipotšišo.

- 3.1 Mohlatswi wa sefatanaga o apere seaparo sa go tšweletša sebopego sa ... (Kgetha karabo e tee.)
- A Perekisi
B Kgwele ya maoto
C Apola
D Namune (1)
- 3.2 Efa sebetša se tee seo se dirišitšwego ke mmapatši go tanya šedi ya mmadi. (1)
- 3.3 Ka ntlha e tee akaretša molaetša wa go ipihla wo o tšweletšwego ke papatšo ye. (2)
- 3.4 Bontšha ka moo tšhomišo ya maatla a polelo e huetšago kgahlego ya moreki ka gona. (2)
- 3.5 Laetša leina leo le dirišitšwego ke mmapatši go jabetša bareki, o be o fe le mohuta wa lona. (2)
- 3.6 Na o bona tirišo ya seema seo se kotofaditšwego e phetha mošomo wa go goketša bareki? Fahlela. (2)
- [10]**

POTŠIŠO YA 4

Lekodišiša khathuni ye ya ka tlase gomme o arabe dipotšišo tša go e latela.

- 4.1 Rakhathuni o dirišitše fonte ye kgolo kgafetšakgafetša go ... (Kgetha karabo ye e fošagetšego.)
- A Goga šedi ya mmadi.
 B Tšweletša molaetša wa pepeneneng.
 C Hlama khathuni ya go kgahliša.
 D Tšweletša molaetša wa go iphihla. (1)
- 4.2 Ke eng seo se laetšago gore rakhathuni ga a na kgethollo le go sekamela ka lehlakoreng le tee? (2)
- 4.3 Akaretša molaetša wa pepeneneng wo o tšweletšwago ke khathuni ye. (1)
- 4.4 Hlaloša ka fao lehlathi la mokgwa leo le dirišitšwego mo khathuning le tšweletšago tekatekano ka gona. (2)
- 4.5 Na rakhathuni o dirišitše bjang thekniki ya go laetša kwano le tirišanommogo? (2)
- 4.6 Hlatholla ka mo tirišo ya ditho tša mmele e tšweletšago maikutlo a batho ba ka gona. (2)
- [10]**

POTŠIŠO YA 5

Itswalanye le poledišano ye e latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo.

NKOPE:	Ga ke rate go boeletša mphato wa marematlou ngwaga wo. O ka re ke ge motho a sa tsebe seo a se tletšego mo sekolong.
MMATSELENG:	Wena Nkope, o a rereša re swanetše go ngatetša ka ge go se boroko bjoo bo rekago kgomo. Gape boroko ga bo na setseka.
NKOPE:	Go realo ke gore ke bona o ka re mphato wo o nyaka go re fetogela lepogo. Ke nyaka go ipona ke le yunibesithi ngwaga wo o tlogo.
MMATSELENG:	Taba ye e re ruta gore re tleme di tie mogwera. Gape tlogatloga e tloga kgale modiši wa kgomo o tšwa nayo šakeng.
NKOPE:	Le nna ke a go tlatša tabeng yeo mogwera. Manaba a rena ke nyaka gore mafelelong a ngwaga ba kwe bohloko bja ge ba re bona ka gare ga kuranta.
MMATSELENG:	A re nape re thome lehono re itokišetše ditlhahlobo tša mafelelo a ngwaga. Re swanetše go thoma ka go thala lenaneo la go ithuta gonabjale.
NKOPE:	Ke go kwa ka tše pedi wešu, go tloga lehono ke tla ntšha ka ga tšhwene. O ka re ke a bona nna morwedi 'a Maphutha, ke tsena unibetisiti ngwaga wo o tlogo.

[Boithamelolo]

- 5.1 Ngwala lefoko la mathomo la seboledi sa pele ka tumelo. (2)
- 5.2 Tsopola lešalašupi lefokong la bobedi la seboledi sa pele. (2)
- 5.3 Efa mohuta wa lediri leo le kotofaditšwego gomme o le fetšetše go lediriši. (2)
- 5.4 Hlaloša seema se se boletšwego ke Mmataseleng polelong ya gagwe ya bobedi o be o laetše gore se dirišwa neng bophelong. (2)
- 5.5 Polelong ya mafelelo go na le mantšu a mabedi ao a fošagetšego ka mopeleto. A phošolle. (2)

[10]

PALOMOKA YA KAROLO YA C: 30
PALOMOKA YA TLHAHLOBO: 70